

Het correctievoorschrift bestaat uit:

- 1 Regels voor de beoordeling
- 2 Algemene regels
- 3 Vakspecifieke regels
- 4 Beoordelingsmodel
- 5 Aanleveren scores
- 6 Bronvermeldingen

1 Regels voor de beoordeling

Het werk van de kandidaten wordt beoordeeld met inachtneming van de artikelen 3.21, 3.24 en 3.25 van het Uitvoeringsbesluit WVO 2020.

Voorts heeft het College voor Toetsen en Examens op grond van artikel 2 lid 2d van de Wet College voor toetsen en examens de Regeling beoordelingsnormen en bijbehorende scores centraal examen vastgesteld.

Voor de beoordeling zijn de volgende aspecten van de artikelen 3.21 t/m 3.25 van het Uitvoeringsbesluit WVO 2020 van belang:

- 1 De directeur doet het gemaakte werk met een exemplaar van de opgaven, de beoordelingsnormen en het proces-verbaal van het examen toekomen aan de examinerator. Deze kijkt het werk na en zendt het met zijn beoordeling aan de directeur. De examinerator past de beoordelingsnormen en de regels voor het toekennen van scorepunten toe die zijn gegeven door het College voor Toetsen en Examens.
- 2 De directeur doet de van de examinerator ontvangen stukken met een exemplaar van de opgaven, de beoordelingsnormen, het proces-verbaal en de regels voor het bepalen van de score onverwijld aan de directeur van de school van de gecommiteerde toekomen. Deze stelt het ter hand aan de gecommiteerde.

- 3 De gecommiteerde beoordeelt het werk zo spoedig mogelijk en past de beoordelingsnormen en de regels voor het bepalen van de score toe die zijn gegeven door het College voor Toetsen en Examens.
De gecommiteerde voegt bij het gecorrigeerde werk een verklaring betreffende de verrichte correctie. Deze verklaring wordt mede ondertekend door het bevoegd gezag van de gecommiteerde.
- 4 De examinerator en de gecommiteerde stellen in onderling overleg het behaalde aantal scorepunten voor het centraal examen vast.
- 5 Indien de examinerator en de gecommiteerde daarbij niet tot overeenstemming komen, wordt het geschil voorgelegd aan het bevoegd gezag van de gecommiteerde. Dit bevoegd gezag kan hierover in overleg treden met het bevoegd gezag van de examinerator. Indien het geschil niet kan worden beslecht, wordt hiervan melding gemaakt aan de inspectie. De inspectie kan een derde onafhankelijke corrector aanwijzen. De beoordeling van deze derde corrector komt in de plaats van de eerdere beoordelingen.

2 Algemene regels

Voor de beoordeling van het examenwerk zijn de volgende bepalingen uit de regeling van het College voor Toetsen en Examens van toepassing:

- 1 De examinerator vermeldt op een lijst de namen en/of nummers van de kandidaten, het aan iedere kandidaat voor iedere vraag toegekende aantal scorepunten en het totaal aantal scorepunten van iedere kandidaat.
- 2 Voor het antwoord op een vraag worden door de examinerator en door de gecommiteerde scorepunten toegekend, in overeenstemming met correctievoorschrift. Scorepunten zijn de getallen 0, 1, 2, ..., n, waarbij n het maximaal te behalen aantal scorepunten voor een vraag is. Andere scorepunten die geen gehele getallen zijn, of een score minder dan 0 zijn niet geoorloofd.
- 3 Scorepunten worden toegekend met inachtneming van de volgende regels:
 - 3.1 indien een vraag volledig juist is beantwoord, wordt het maximaal te behalen aantal scorepunten toegekend;
 - 3.2 indien een vraag gedeeltelijk juist is beantwoord, wordt een deel van de te behalen scorepunten toegekend in overeenstemming met het beoordelingsmodel;
 - 3.3 indien een antwoord op een open vraag niet in het beoordelingsmodel voorkomt en dit antwoord op grond van aantoonbare, vakinhoudelijke argumenten als juist of gedeeltelijk juist aangemerkt kan worden, moeten scorepunten worden toegekend naar analogie of in de geest van het beoordelingsmodel;
 - 3.4 indien slechts één voorbeeld, reden, uitwerking, citaat of andersoortig antwoord gevraagd wordt, wordt uitsluitend het eerstgegeven antwoord beoordeeld;
 - 3.5 indien meer dan één voorbeeld, reden, uitwerking, citaat of andersoortig antwoord gevraagd wordt, worden uitsluitend de eerstgegeven antwoorden beoordeeld, tot maximaal het gevraagde aantal;
 - 3.6 indien in een antwoord een gevraagde verklaring of uitleg of afleiding of berekening ontbreekt dan wel foutief is, worden 0 scorepunten toegekend tenzij in het beoordelingsmodel anders is aangegeven;

- 3.7 indien in het beoordelingsmodel verschillende mogelijkheden zijn opgenomen, gescheiden door het teken /, gelden deze mogelijkheden als verschillende formuleringen van hetzelfde antwoord of onderdeel van dat antwoord;
- 3.8 indien in het beoordelingsmodel een gedeelte van het antwoord tussen haakjes staat, behoeft dit gedeelte niet in het antwoord van de kandidaat voor te komen;
- 3.9 indien een kandidaat op grond van een algemeen geldende woordbetekenis, zoals bijvoorbeeld vermeld in een woordenboek, een antwoord geeft dat vakinhoudelijk onjuist is, worden aan dat antwoord geen scorepunten toegekend, of tenminste niet de scorepunten die met de vakinhoudelijke onjuistheid gemoeid zijn.
- 4 Het juiste antwoord op een meerkeuzevraag is de hoofdletter die behoort bij de juiste keuzemogelijkheid. Als het antwoord op een andere manier is gegeven, maar onomstotelijk vaststaat dat het juist is, dan moet dit antwoord ook goed gerekend worden. Voor het juiste antwoord op een meerkeuzevraag wordt het in het beoordelingsmodel vermelde aantal scorepunten toegekend. Voor elk ander antwoord worden geen scorepunten toegekend. Indien meer dan één antwoord gegeven is, worden eveneens geen scorepunten toegekend.
- 5 Een fout mag in de uitwerking van een vraag maar één keer worden aangerekend, tenzij daardoor de vraag aanzienlijk vereenvoudigd wordt en/of tenzij in het beoordelingsmodel anders is vermeld.
- 6 Een zelfde fout in de beantwoording van verschillende vragen moet steeds opnieuw worden aangerekend, tenzij in het beoordelingsmodel anders is vermeld.
- 7 Indien de examinerator of de gecommiteerde meent dat in een examen of in het beoordelingsmodel bij dat examen een fout of onvolkomenheid zit, beoordeelt hij het werk van de kandidaten alsof examen en beoordelingsmodel juist zijn. Hij kan de fout of onvolkomenheid mededelen aan het College voor Toetsen en Examens. Het is niet toegestaan zelfstandig af te wijken van het beoordelingsmodel. Met een eventuele fout wordt bij de definitieve normering van het examen rekening gehouden.
- 8 Scorepunten worden toegekend op grond van het door de kandidaat gegeven antwoord op iedere vraag. Er worden geen scorepunten vooraf gegeven.
- 9 Het cijfer voor het centraal examen wordt als volgt verkregen.
Eerste en tweede corrector stellen de score voor iedere kandidaat vast. Deze score wordt meegedeeld aan de directeur.
De directeur stelt het cijfer voor het centraal examen vast op basis van de regels voor omzetting van score naar cijfer.

NB1 *T.a.v. de status van het correctievoorschrift:*

Het College voor Toetsen en Examens heeft de correctievoorschriften bij regeling vastgesteld. Het correctievoorschrift is een zogeheten algemeen verbindend voorschrift en valt onder wet- en regelgeving die van overheidswege wordt verstrekt. De corrector mag dus niet afwijken van het correctievoorschrift.

NB2 *T.a.v. het verkeer tussen examiner en gecommiteerde (eerste en tweede corrector):*
Het aangeven van de onvolkomenheden op het werk en/of het noteren van de behaalde scores bij de vraag is toegestaan, maar niet verplicht. Evenmin is er een standaardformulier voorgeschreven voor de vermelding van de scores van de kandidaten. Het vermelden van het schoolexamencijfer is toegestaan, maar niet verplicht. Binnen de ruimte die de regelgeving biedt, kunnen scholen afzonderlijk of in gezamenlijk overleg keuzes maken.

NB3 *T.a.v. aanvullingen op het correctievoorschrift:*
Er zijn twee redenen voor een aanvulling op het correctievoorschrift: verduidelijking en een fout.

Verduidelijking

Het correctievoorschrift is vóór de afname opgesteld. Na de afname blijkt pas welke antwoorden kandidaten geven. Vragen en reacties die via het Examenloket bij de Toets- en Examenlijn binnenkomen, kunnen duidelijk maken dat het correctievoorschrift niet voldoende recht doet aan door kandidaten gegeven antwoorden. Een aanvulling op het correctievoorschrift kan dan alsnog duidelijkheid bieden.

Een fout

Als het College voor Toetsen en Examens vaststelt dat een centraal examen een fout bevat, kan het besluiten tot een aanvulling op het correctievoorschrift.

Een aanvulling op het correctievoorschrift wordt door middel van een mailing vanuit Examenblad.nl bekendgemaakt. Een aanvulling op het correctievoorschrift wordt zo spoedig mogelijk verstuurd aan de examensecretarissen.

Soms komt een onvolkomenheid pas geruime tijd na de afname aan het licht. In die gevallen vermeldt de aanvulling:

- Als het werk al naar de tweede corrector is gezonden, past de tweede corrector deze aanvulling op het correctievoorschrift toe.
en/of
- Als de aanvulling niet is verwerkt in de naar Cito gezonden Wolf-scores, voert Cito dezelfde wijziging door die de correctoren op de verzamelstaat doorvoeren.

Dit laatste gebeurt alleen als de aanvulling luidt dat voor een vraag alle scorepunten moeten worden toegekend.

Als een onvolkomenheid op een dusdanig laat tijdstip geconstateerd wordt dat een aanvulling op het correctievoorschrift ook voor de tweede corrector te laat komt, houdt het College voor Toetsen en Examens bij de vaststelling van de N-term rekening met de onvolkomenheid.

3 Vakspecifieke regels

Voor dit examen zijn geen vakspecifieke regels vastgesteld.

4 Beoordelingsmodel

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

Opgave 1 Democratie voor toekomstige generaties

1 maximumscore 1

Een goed antwoord bevat een uitleg van Plato's opvatting dat de democratie een negatief effect heeft op het karakter van mensen: de democratische mens streeft alleen nog maar vrijheid na en laat onderbuikgevoelens overheersen.

voorbeeld van een goed antwoord:

Volgens Plato levert een democratie een type mens op dat steeds meer vrijheid wil en daarbij onderbuikgevoelens laat overheersen. Het verlangen naar vrijheid heeft volgens Plato geen grenzen. Daardoor worden mensen slaven van hun begeerte en zullen ze uiteindelijk met geweld ook het eigendom van anderen willen afpakken.

2 maximumscore 1

Een goed antwoord bevat een uitleg met welke staatsvorm het voorstel van Rees het meest overeenkomt: in Plato's aristocratie hebben mensen met filosofische en militaire kennis en vaardigheden de macht, waardoor zij de maatschappij kunnen beschermen / in Plato's ideale staat is de leiding in handen van een filosoof-koning die inzicht heeft in de Idee van het Goede en Rechtvaardige.

voorbeeld van een goed antwoord:

Het voorstel van Rees komt het meest overeen met Plato's beschrijving van de aristocratie. De goede despoot heeft namelijk net als een filosoof-koning kennis van zaken en weet zo de juiste maatregelen in te voeren om de gehele maatschappij op de lange termijn te beschermen.

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

3 maximumscore 1

Een goed antwoord bevat een argument tegen de opvatting van Rees dat een goede, alwetende despoot nodig is om het klimaatprobleem op te lossen, met Mills kritiek op een goede, alwetende despoot: passiviteit / mensen ontplooiën zich niet / geen betrokken burgerschap.

voorbeeld van een goed antwoord:

Mill heeft kritiek op het idee van een goede despoot die alles zou kunnen overzien, beheersen en besturen. Volgens hem zorgt deze vorm van absolute macht ervoor dat het volk passief wordt en zich mentaal niet zal ontwikkelen. Alles wordt voor hen bepaald. Dit is niet alleen slecht voor mensen zelf, maar ook voor de samenleving als geheel. Juist bij een mondiaal klimaatprobleem is het belangrijk dat mensen betrokken zijn en zich blijven ontplooiën. Hierdoor komen ze misschien wel met creatieve oplossingen om grote duurzaamheidsvraagstukken aan te pakken.

4 maximumscore 2

Een goed antwoord bevat een argumentatie of een goedaardige dictatuur geschikter is dan een democratie om het mondiale klimaatprobleem te beperken, met twee van de volgende voordelen van democratie volgens Dahl:

- Democratie helpt een regering van kwaadaardige autocraten te voorkomen.
- Democratie garandeert burgers een aantal fundamentele rechten die niet-democratische systemen niet verlenen en niet kunnen verlenen.
- Democratie verzekert burgers een grotere mate van persoonlijke vrijheid dan enig haalbaar alternatief.
- Democratie helpt mensen hun fundamentele belangen te beschermen.
- Alleen een democratische regering kan personen maximaal in staat stellen om de vrijheid tot zelfbeschikking uit te voeren en te leven onder wetten die ze zelf gekozen hebben.
- Alleen een democratische regering kan personen maximaal in staat stellen om morele verantwoordelijkheid te nemen.
- Democratie bevordert menselijke ontwikkeling volwaardiger dan enig haalbaar alternatief.
- Alleen een democratische regering kan een relatief hoge mate van politieke gelijkheid bevorderen.
- Moderne representatieve regeringen voeren geen oorlog met elkaar.
- Landen met democratische regeringen zijn over het algemeen welvarender dan landen met niet-democratische regeringen.

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

voorbeeld van een goed antwoord:

- Ik vind dat een goedaardige dictatuur geschikter is dan een democratie om het mondiale klimaatprobleem te beperken. Dahl gaat ervan uit dat een democratische regering personen maximaal in staat stelt om morele verantwoordelijkheid te nemen. Maar we zien overal om ons heen dat mensen die mogelijkheid misschien wel hebben, maar dat veel mensen die verantwoordelijkheid helemaal niet nemen. Mensen denken alleen aan zichzelf. Een goedaardige dictatuur zou kunnen afdwingen dat mensen wel het algemeen belang voor ogen houden 1
- Daarnaast ligt bij een democratie de focus heel sterk op persoonlijke vrijheid. Die wordt in vergelijking met andere staatsvormen in een democratie veel meer gegarandeerd, maar daar zit ook een keerzijde aan. Juist de focus op ons individuele geluk en onze eigen vrijheid gaat ten koste van het milieu. Ook op dit vlak biedt een goedaardige dictatuur mogelijk een uitkomst 1

of

- Ik vind niet dat een dictatuur geschikter is dan een democratie om het mondiale klimaatprobleem te beperken. Een van de voordelen van een democratie is volgens Dahl dat de democratie menselijke ontwikkeling volwaardiger bevordert dan welk alternatief ook. Zeker in een dictatuur, ook al zou die goedaardig zijn, ontbreekt het daaraan. Om klimaatproblemen structureel op te lossen, moet de mens zich verder ontwikkelen om met creatieve oplossingen te komen en dat kan nu juist alleen goed binnen een democratie 1
- Dit hangt samen met een ander voordeel, namelijk dat een democratie een regering van wrede, kwaadaardige autocraten helpt voorkomen. Het is niet uitgesloten dat een goedaardige dictatuur uiteindelijk toch kwaadaardig wordt en in plaats van het klimaatprobleem te beperken alleen nog maar gaat voor macht of zelfverrijking. Als een dictatuur het politieke stelsel wordt, kan je daar niet veel meer aan veranderen 1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

5 maximumscore 2

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een overeenkomst tussen Nozicks *Tale of the slave* en Krznarics beschrijving van toekomstige burgers als slaafgemaakten: zoals toekomstige burgers in Krznarics' beschrijving geen gelijke inspraak hebben, zijn volgens Nozick mensen in een democratie niet vrij doordat zij zijn overgeleverd aan de meerderheid als meester 1
- een verschil tussen Nozicks *Tale of the slave* en Krznarics beschrijving van toekomstige burgers als slaafgemaakten: bij Nozick zijn ook de huidige burgers slaven binnen een democratie 1

voorbeeld van een goed antwoord:

- In zijn *Tale of the slave* wil Nozick duidelijk maken dat mensen binnen een democratie helemaal niet vrij zijn. Ook in een democratie zijn mensen nog te vergelijken met slaafgemaakten, omdat er nooit sprake is van gelijke inspraak. Dit komt overeen met de beschrijving van toekomstige generaties door Krznaric. Toekomstige generaties hebben namelijk geen mogelijkheid tot inspraak. Hierdoor zijn ze overgeleverd aan de grillen van de huidige generatie en politiek machteloos 1
- Maar Nozick gaat verder dan Krznaric en stelt dat dit niet alleen voor toekomstige generaties geldt, maar dat dit gebrek aan inspraak ook voor burgers nu geldt. Ook zij hebben geen gelijke inspraak en zijn in dat opzicht niet vrij. In Krznarics beschrijving zijn het alleen de toekomstige generaties van wie inspraak beperkt is en die met slaafgemaakten worden vergeleken 1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

6 maximumscore 2

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een uitleg dat bij een burgerberaad de kwaliteit van beslissingen toeneemt, met Mills argument dat meer betrokken mensen zorgen voor meer informatie: bij een burgerberaad wordt over de toekomst van alle groepen gesproken 1
- een uitleg dat bij een burgerberaad de rationaliteit van beslissingen toeneemt, met Mills argument dat meer opvattingen zorgen voor meer discussie / voor een rijper beraad: een burgerberaad biedt ruimte en tijd voor bespreking/bestudering van meer opvattingen 1

voorbeeld van een goed antwoord:

- Mill stelt dat de kwaliteit van beslissingen toeneemt wanneer er meer mensen betrokken zijn bij politieke beslissingen. Door de betrokkenheid van zoveel mogelijk mensen is er namelijk veel meer informatie beschikbaar die meegenomen kan worden in het maken van politieke beslissingen. Dit is te zien in het argument dat bij een burgerberaad over de toekomst van alle groepen wordt gesproken door de verschillende achtergronden van de burgers die eraan deelnemen 1
- Daarnaast stelt Mill dat de rationaliteit toeneemt wanneer er meer opvattingen worden besproken. Ook dit is het geval bij een burgerberaad, want burgers hebben hierbij de ruimte en tijd om langetermijnproblemen uitvoerig te bespreken en te bestuderen. Door het bespreken van deze opvattingen zullen politieke beslissingen genomen worden na rijper beraad. Zo'n oefening in 'langzaam denken' komt de rationaliteit ten goede 1

7 maximumscore 1

Een goed antwoord bevat een argument tegen een burgerberaad, met Mills opvatting over stemrecht: gelijk stemrecht geeft kennis en onwetendheid evenveel recht / door gelijk stemrecht kunnen opgeleide burgers geen tegenwicht bieden aan onwetende burgers.

voorbeeld van een goed antwoord:

Mill maakt een onderscheid tussen mensen. Hij ontkent niet dat sommige mensen intelligenter of verstandiger zijn dan andere mensen. Daarom pleit hij voor ongelijk stemrecht. Een argument tegen burgerberaden is dat er geen onderscheid is in de inbreng van leden met kennis en leden die geen kennis hebben. Dit komt de rationaliteit niet ten goede, omdat hierdoor tegenwicht tegen onwetendheid ontbreekt.

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

8 maximumscore 2

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een weergave van Gutmanns reden dat onderwijsprofessionals geen volledige zeggenschap over het onderwijs moeten hebben: onderwijs kan onmogelijk neutraal zijn 1
- een uitleg dat Future Design een voorbeeld kan zijn van Gutmanns opvatting over onderwijs en democratie: door het aanleren van democratische vaardigheden is er sprake van onderwijs door democratie 1

voorbeeld van een goed antwoord:

- Volgens Gutmann kunnen onderwijsprofessionals geen volledige zeggenschap hebben over het onderwijs omdat neutraliteit een omstreden ideaal is. In het onderwijs is volgens haar namelijk niet uit te sluiten dat er een voorkeur voor een bepaalde manier van leven in doorklinkt 1
- Gutmann pleit voor onderwijs door democratie. Hierbij worden leerlingen in het onderwijs aangemoedigd om democratische vaardigheden aan te leren zoals luisteren, argumenteren en elkaars belangen herkennen. Future Design is een manier om hier invulling aan te geven. Leerlingen leren in het openbaar te spreken en op te komen voor hun eigen belangen als toekomstige generatie 1

9 maximumscore 3

Een goed antwoord bevat een argumentatie of Krznarics voorstel in tekst 1 voor het organiseren van intergenerationele jury's een goed idee is, met:

- een argument met Friedmans paternalisme-argument: kinderen en jongeren kunnen nog niet in vrijheid keuzes maken 1
- een argument met een voordeel van het deliberatieve model voor democratie: het kan zorgen voor andere mogelijkheden / het maakt overeenstemming in de toekomst waarschijnlijker / het voorkomt dat meningsverschillen voortkomen uit gebrek aan inzicht of inlevingsvermogen / het drukt respect uit voor de medeburger 1
- een argument met een definitie van het begrip 'rechtvaardigheid' 1

Opmerking

Aan alleen een weergave van de afzonderlijke elementen die geen onderdeel zijn van de argumentatie kan geen scorepunt worden toegekend.

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

voorbeeld van een goed antwoord:

- Ik ben het eens met Krznarics voorstel voor intergenerationele jury's om de democratie te vernieuwen. Friedman zou het al snel een slecht idee vinden, omdat ook kinderen en jongeren betrokken worden. Hij wijst erop dat jongeren vanaf 12 jaar nog niet volwassen zijn en daarom niet toegerust zijn om zelfstandig en in vrijheid hun eigen keuzes te maken. Dit vind ik geen sterk argument. Hoewel het misschien waar is dat jongeren nog niet helemaal in staat zijn om in vrijheid keuzes te maken, is het niet zo dat volwassenen wel altijd verstandig met hun vrijheid omspringen. Bovendien kan je stellen dat jongeren door het gebrek aan langetermijndenken in de huidige vorm van democratie, in de toekomst mogelijk ook geen vrijheid zullen hebben om dergelijke keuzes te maken 1
- Dit sluit ook aan bij de visie op democratie binnen het deliberatiemodel, waarbij iedereen die door een bepaalde beslissing geraakt wordt, betrokken is bij het gesprek of debat. Zoals blijkt uit het voorbeeld van Future Design, gaan mensen hierdoor veel radicalere en vooruitstrevender oplossingen bedenken. Dit past bij het voordeel van deliberatie, waarbij er juist door de focus op gesprek, nieuwe mogelijkheden worden ingebracht. Wanneer er alleen gefocust zou worden op stemmen, zou zoiets niet snel gebeuren 1
- Dit alles pleit ervoor om de democratie op een duurzame manier opnieuw uit te vinden, zodat er daadwerkelijk sprake kan zijn van rechtvaardigheid, in de betekenis dat ieder het zijne krijgt. Ook toekomstige generaties. De huidige democratie is volgens mij te veel gericht op kortetermijnbelangen van mensen die nu de macht hebben. Het zou wenselijk zijn als daar verandering in komt en Krznarics voorstel biedt daarvoor een goede mogelijkheid 1

of

Vraag	Antwoord	Scores
	<ul style="list-style-type: none"> Ik ben het niet eens met Krznarics voorstel voor intergenerationale jury's om de democratie te vernieuwen. Om te beginnen vind ik het onverstandig om jongeren al te betrekken bij de politiek. In dat opzicht ben ik het met Friedman eens, wanneer hij stelt dat jongeren zich eerst op school moeten richten en zich moeten ontwikkelen tot volwassenen. Volgens mij kunnen jongeren best betrokken zijn bij de politiek en actuele vraagstukken, maar is het goed als zij pas later inspraak krijgen over deze onderwerpen 	1
	<ul style="list-style-type: none"> Vanuit het deliberatieve model van democratie zou betoogd kunnen worden dat dit een gesprek oplevert waarin de meningsverschillen die overblijven in elk geval redelijk zijn. Hier ben ik het alleen niet mee eens. Het gebrek aan inzicht of inlevingsvermogen zal blijven bestaan. Ik ben er niet van overtuigd dat dit soort intergenerationale jury's daar een oplossing voor gaat bieden. Sterker nog, ik denk dat ze dit probleem alleen maar gaan vergroten doordat zowel politieke ervaring als inhoudelijke kennis geen vereiste is om mee te mogen praten over deze vraagstukken 	1
	<ul style="list-style-type: none"> Onder rechtvaardigheid versta ik dat alle belangen op een eerlijke manier tegen elkaar worden afgewogen. Voor een rechtvaardige invulling van de democratie is het volgens mij belangrijk dat mensen kennis van zaken hebben. Niet iedereen heeft zomaar inzicht in het Goede en Rechtvaardige, zoals Plato ook stelt. Juist deze uitdagingen op de lange termijn zijn erg complex en vragen veel van het voorstellingsvermogen van mensen. Het is niet makkelijk om daarover goede beslissingen te nemen. Als we een rechtvaardige vorm van democratie willen met oog voor de toekomst, zijn intergenerationale jury's daarom volgens mij niet de manier om dat te bereiken 	1

Opgave 2 Politieke bedrijven

10 maximumscore 3

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een uitleg wat volgens Rousseau de relatie is tussen de algemene wil en het algemeen belang: in de algemene wil is ieders visie op het algemeen belang meegenomen / het algemeen belang wordt uitgedrukt door de algemene wil 1
- een weergave van Schumpeters kritiek op Rousseaus opvatting over het algemeen belang: er bestaat geen algemeen belang dat een volk als geheel kan willen omdat er verschil van mening is over wat waardevol is 1
- een argumentatie of bedrijven zich zouden moeten uitspreken over maatschappelijke kwesties, met de opvatting over het algemeen belang van Rousseau of Schumpeter 1

voorbeeld van een goed antwoord:

- Volgens Rousseau is in de algemene wil de visie van iedere burger op het algemeen belang gehoord en meegenomen. De algemene wil wordt vervolgens vastgesteld en is daarmee absoluut. De algemene wil is daarmee een wet die voor iedereen geldt en die allen in gelijke mate bevoordeelt. De algemene wil geldt als ieders eigen wil en daarmee is de algemene wil de uitdrukking van het algemeen belang 1
- Volgens Schumpeter is het idee dat democratie een algemene volkswil tot uitdrukking brengt, onhoudbaar. Er bestaat geen algemeen belang dat een volk als geheel kan willen, omdat er verschil van mening is over wat waardevol is 1
- Ik ben het niet eens met stelling 1 en vind dat grote bedrijven zich mogen uitspreken over maatschappelijke kwesties. Daarmee kunnen ze tegelijkertijd het maatschappelijk belang dienen en winst maken. Ik heb net als Schumpeter mijn twijfels bij het bestaan van het algemeen belang als algemene volkswil. Iedereen kan een ander idee hebben over wat waardevol is in het leven. Juist vanuit die gedachte zouden ook bedrijven stelling moeten kunnen nemen in maatschappelijke kwesties 1

of

- Ik ben het eens met stelling 1 en vind dat grote bedrijven zich niet moeten uitspreken over maatschappelijke kwesties. Bedrijven zijn uit op het maken van winst. In een democratie zou volgens Rousseau de algemene wil absoluut en voor allen in gelijke mate bindend en voordelig moeten zijn. Maar als ook grote bedrijven zich vanuit eigenbelang mogen uitspreken over maatschappelijke kwesties, dan is er alleen nog maar strijd om eigenbelang, wat ten koste gaat van het algemeen belang 1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

11 maximumscore 2

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een uitleg met het begrip natuurtoestand dat volgens Rousseau directe democratie de juiste manier is om vrij te zijn: burgers leggen zichzelf de wet op waarmee de vrijheid en autonomie van de natuurtoestand worden herwonnen 1
- een uitleg dat als Nike zich door de publieke opinie via sociale media laat leiden, er volgens Rousseau geen sprake is van directe democratie, met het begrip sociaal contract: Nike heeft niet de plicht via een sociaal contract om zich door de publieke opinie te laten leiden / burgers die via sociale media invloed uitoefenen leggen zichzelf niet de wet op / een sociaal contract wordt alleen tussen burgers gesloten en het bedrijf Nike is geen burger 1

voorbeeld van een goed antwoord:

- In een directe democratie worden volgens Rousseau door een sociaal contract de vrijheid en autonomie van de natuurtoestand herwonnen doordat individuen zichzelf de wet opleggen. Deze algemene wil is voor iedereen gelijk, waardoor de vrijheid voor iedereen wordt vergroot 1
- De volksraadpleging via sociale media zou volgens de opvatting van Rousseau geen vorm van directe democratie zijn. Bedrijven als Nike hebben niet de plicht via een sociaal contract om zich door de publieke opinie te laten leiden. Er vindt wel een soort volksraadpleging plaats, maar alleen via sociale media en dit levert geen bindende politieke besluiten op 1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

12 maximumscore 2

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een argument tegen het openen van een vestiging in landen met de doodstraf / landen waar homorechten niet bestaan / landen waar minderheden worden vervolgd, met het begrip ‘universalisme’ als algemene geldigheid van normen en waarden 1
- een argument voor het openen van een vestiging in landen met de doodstraf / landen waar homorechten niet bestaan / landen waar minderheden worden vervolgd, met het begrip ‘relativisme’ als relatieve geldigheid van normen en waarden 1

voorbeeld van een goed antwoord:

- Bedrijven mogen geen vestiging openen in landen met de doodstraf, landen waar homorechten niet bestaan of landen waar minderheden worden vervolgd. Leidinggevenden van bedrijven zouden moeten handelen volgens universele normen die voor iedereen gelden, zoals de universele rechten van de mens (universalisme). En in de genoemde landen hebben mensen die rechten niet. Vrijheid en gelijkheid zouden altijd en overal moeten worden nagestreefd, en in landen waarin dat niet gebeurt, moet je geen vestiging openen 1
- Bedrijven mogen een vestiging openen in landen met de doodstraf, landen waar homorechten niet bestaan of landen waar minderheden worden vervolgd. Leidinggevenden van bedrijven kunnen niet zomaar voor mensen in andere culturen bepalen aan welke normen ze zouden moeten voldoen (cultuurrelativisme). De normen van de leidinggevenden zijn bepaald door de cultuur waarin zij zijn opgegroeid, net zoals dat geldt voor de normen in de landen waarin ze een vestiging willen openen 1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

13 maximumscore 2

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een argument voor de stelling dat het goed is om leerlingen tijdens burgerschapsonderwijs te laten nadenken over maatschappelijke invloed die ze later mogelijk via bedrijven uitoefenen, met Biesta's begrip 'politiek bestaan': altijd met andere mensen in dezelfde wereld leven waarin iedereen de mogelijkheid heeft op zijn eigen manier te leven 1
- een argument tegen de stelling dat het goed is om leerlingen tijdens burgerschapsonderwijs te laten nadenken over maatschappelijke invloed die ze later mogelijk via bedrijven uitoefenen, vanuit een van Biesta's kritiekpunten op burgerschapsonderwijs: onrealistische verantwoordelijkheid / individualistische benadering van onderwijs / individualistische visie op democratie 1

voorbeeld van een goed antwoord:

- Volgens Biesta's opvatting van politiek bestaan zou het goed zijn om tijdens burgerschapsonderwijs na te denken over mogelijke latere maatschappelijke invloed via bedrijven. School moet volgens hem niet alleen kennis en vaardigheden bieden, maar ook ruimte geven om politiek te bestaan. Dat wil zeggen: altijd met andere mensen in dezelfde wereld leven, op eigen subjectieve manier leven, onder zelf gestelde wetten, onder voorbehoud van diezelfde mogelijkheid voor anderen. Het is een goede zaak als je moet nadenken over de politieke invloed die je kunt uitoefenen vanuit bedrijven, door bijvoorbeeld met voor- en tegenstanders te bespreken of je goede uitvindingen over plastic opruimen als bedrijf gratis weg moet geven 1
- Politiek bestaan moet ook in de samenleving als geheel mogelijk zijn. Anders krijgen scholen een onrealistisch grote verantwoordelijkheid voor maatschappelijke problemen. Als leerlingen later geen maatschappelijke invloed kunnen uitoefenen op bedrijven omdat daar geen ruimte is voor politiek bestaan, dan heeft het ook geen zin om scholen via burgerschapsonderwijs daarvoor verantwoordelijk te maken 1

of

- Het idee dat scholen democratische burgers moeten produceren laat een individualistische benadering zien van democratisch onderwijs, waarbij het alleen gaat om het aanleren van vaardigheden van het individu zonder daarbij de context te betrekken waarin leerlingen leven. Leerlingen tijdens burgerschapsonderwijs laten nadenken over hoe zij maatschappelijke invloed kunnen uitoefenen via bedrijven heeft geen zin als het hier alleen maar gaat over een individuele vaardigheid om later je mening te kunnen geven in een bedrijf, en niet gaat over de sociale context waarin sommigen wel en anderen niet op invloedrijke posities in bedrijven terecht kunnen komen 1

of

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

- Vanuit Biesta's kritiek dat burgerschapsonderwijs uitgaat van een individualistische visie op democratie is het alleen goed om leerlingen te laten nadenken over de mogelijke maatschappelijke invloed die ze kunnen hebben via bedrijven als ze dat samen zouden doen en als er recht wordt gedaan aan meerdere invullingen van democratie. Het risico bestaat dat als je burgerschapsonderwijs gebruikt zoals in de stelling, leerlingen alleen maar vanuit hun eigen individualistische invulling gaan 'nadenken'

1

14 maximumscore 3

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een weergave van Kelsens opvatting dat partijen in een democratie niet verboden mogen worden: dit gaat in tegen de democratische waarden / anders houdt een democratie op een democratie te zijn
- een weergave van Van den Berghs opvatting dat partijen in een democratie wel verboden mogen worden: de beslissing om de democratie op te heffen is niet vatbaar voor zelfcorrectie en mag daarom uitgesloten worden / gedachtewisseling moet mogelijk zijn
- een argumentatie met een afweging van deze twee opvattingen of politieke invloed van grote internationale bedrijven verboden moet worden

1

1

1

voorbeeld van een goed antwoord:

- Volgens Kelsen kunnen ondemocratische partijen niet worden verboden. Ook als een democratie door de opkomst van een ondemocratische partij ondermijnd lijkt te worden, moeten democraten trouw blijven aan hun overtuigingen en aan het ideaal van vrijheid, en hopen dat de democratie weer zal herleven
- Volgens Van den Bergh kunnen ondemocratische partijen wel worden verboden, omdat een partijverbod volgens hem geen schending van de principes van de democratie is. In een democratie zijn alle beslissingen te herroepen, behalve de beslissing om op democratische wijze te besluiten de democratie af te schaffen. Daarom valt deze beslissing buiten de democratie en kan die verboden worden
- Ik vind dat de politieke invloed van grote internationale bedrijven moet kunnen worden verboden, uitgesloten of aan banden gelegd. Grote techbedrijven zijn zo rijk en machtig dat ze zelfs democratische verkiezingen kunnen beïnvloeden, zoals in het verleden al is gebeurd. Volgens Kelsen moeten we trouw blijven aan democratische overtuigingen en aan het ideaal van vrijheid. Maar daarmee bestaat het gevaar dat de enorm rijke techbedrijven op ondemocratische wijze steeds meer macht naar zich toetrekken om hun winst te maximaliseren. Die invloed ondermijnt de mogelijkheid van gedachtewisseling en daarom vind ik met Van de Bergh dat zulke invloed verboden moet kunnen worden

1

1

1

of

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

- Het vermogen tot zelfcorrectie van een democratie verdwijnt niet met politieke invloed van grote techbedrijven. Die kunnen weliswaar democratische verkiezingen beïnvloeden, zoals in het verleden al is gebeurd, maar burgers kunnen daarop reageren. Ze kunnen bijvoorbeeld proberen de bedrijven op andere gedachten te brengen of ervoor kiezen geen gebruik meer te maken van die techbedrijven. Daar is geen onomkeerbare grens voor democratie, zoals in de opvatting van Van den Bergh. Als de techbedrijven hun koers veranderen, door andere gedachten of door financiële verliezen, dan herleeft de democratie dankzij de burgers. Dat is volgens Kelsen het vertrouwen dat burgers in democratie zouden moeten houden. Daarom vind ik niet dat de politieke invloed van grote internationale bedrijven moet worden verboden

1

Opgave 3 Vrijheid van meningsuiting en drillrap

15 maximumscore 2

Een goed antwoord bevat een uitleg van twee van Parekhs redenen dat de traditionele argumenten voor vrijheid van meningsuiting niet toereikend zijn, met drillrap als voorbeeld:

- niet elke uiting kan begrepen worden als een zoeken naar waarheid.
- sommigen profiteren meer van de vrijheid dan anderen.
- sommige uitingen dienen bepaalde belangen.
- ook andere maatschappelijke waarden zijn belangrijk.

Opmerking

Per juiste uitleg van een reden van Parekh met het voorbeeld van drillrap 1 scorepunt toekennen.

voorbeeld van een goed antwoord:

- Volgens Parekh kan je niet elke uiting opvatten als een zoeken naar waarheid. Als je in rap aangeeft dat je in iemands wijk gaat staan plassen of iemands moeder beledigt, dan is zo'n rap niet bepaald een zoeken naar waarheid te noemen. Dan wil je iemand of iemands wijk beledigen en dan misbruik je daarvoor je vrijheid van meningsuiting 1
- Volgens Parekh zijn ook andere maatschappelijke waarden belangrijk dan alleen maar kunnen zeggen wat je wilt. Respect voor elkaars familie lijkt me zo'n waarde te kunnen zijn. Als zo'n rap alleen maar gaat over het beledigen van elkaars moeder, kun je je afvragen of zo'n rap wel gemaakt moet worden. Dit ondermijnt namelijk de solidariteit, harmonie, waardigheid en leefbaarheid in de samenleving 1

16 maximumscore 1

Een goed antwoord bevat een uitleg met het voorbeeld van drillrap dat in een democratie de waarden vrijheid en gelijkheid op gespannen voet staan met elkaar: vrijheid om te zeggen wat je wilt, kan het idee van gelijkheid ondermijnen zoals in het voorbeeld van drillrap waarin andere groepen beledigd worden.

Voorbeeld van een goed antwoord:

De vrijheid om te zeggen wat je wilt, is niet altijd voor iedereen goed. Elkaar mogen beledigen zoals in het voorbeeld van drillrap kan het idee van gelijkheid ondermijnen. In het voorbeeld van drillrap zie je dat de beledigende rapteksten er letterlijk toe leiden dat anderen in een hoek worden gedreven of zelfs gedood.

17 maximumscore 1

Een goed antwoord bevat een argumentatie of Parekh een goede oplossing geeft voor de paradox van de bescherming van vrijheid en gelijkheid door groepen met weinig macht te beschermen tegen uitingen die hen beledigen.

Voorbeeld van een goed antwoord:

- Ik denk dat Parekh een goede oplossing biedt voor de paradox van de bescherming van vrijheid en gelijkheid. Volgens hem moet de vrijheid van meningsuiting beperkt worden, omdat anders kwetsbare groepen door groepsbeledigingen uitgesloten kunnen worden. Als iedereen stelselmatig bepaalde toch al kwetsbare groepen zou mogen beledigen of haat zou mogen zaaien en bedreigen, dan kunnen mensen geen kant meer op, wordt de ongelijkheid vergroot en verdwijnt de saamhorigheid in de samenleving. Door het beledigen van groepen te verbieden en daarbij rekening te houden met de kwetsbare maatschappelijke positie van die groepen, kan die ongelijkheid worden tegengegaan, ook al moeten sommigen (die willen beledigen) daarvoor een beetje vrijheid opgeven.

of

- Om de paradox van de bescherming van vrijheid en gelijkheid op te lossen, stelt Parekh voor om sommige uitingen te verbieden. Zo hou je volgens hem oog voor de ongelijke maatschappelijke positie van bepaalde groepen. Ik denk niet dat dit de oplossing is. Wie bepaalt er dan wat de kwetsbare groepen zijn? En hoe bepaal je dat? Bovendien ontstaat er bij elk verbod op vrijheid van meningsuiting automatisch weer een nieuwe ongelijkheid voor degenen die dan niet meer mogen zeggen wat ze willen. In die zin denk ik dat een beperking van de vrijheid van meningsuiting juist ook gepaard gaat met een beperking van gelijkheid.

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

18 maximumscore 1

Een goed antwoord bevat een uitleg met Mills opvatting over kwetsende meningen dat Mill het ermee eens zou zijn dat drillrap op zichzelf niet strafbaar moet zijn: kwetsende drillraps kunnen een groter maatschappelijk belang dienen / individuele burgers moeten beschermd worden als zij een impopulaire/kwetsende mening willen uiten.

voorbeeld van een goed antwoord:

Net als in de stelling zou Mill ook zeggen dat drillrap op zich niet verboden hoeft te worden, omdat het beledigen van andere groepen onderdeel is van deze muziekstijl en omdat daarmee maatschappelijk ongenoegen wordt geuit. Meningen die door anderen als kwetsend worden ervaren moeten volgens Mill juist niet verboden worden, omdat het belangrijk is ook het maatschappelijk belang van deze meningen te kunnen dienen / omdat zo'n verbod vooral impopulaire meningen zal treffen, terwijl ook in een kwetsende mening wel een kern van waarheid zou kunnen zitten.

19 maximumscore 1

Een goed antwoord bevat een uitleg met Mills verhaal van de graanhandelaar dat Mill het ermee eens zou zijn dat drillnummers die aanzetten tot geweld wel strafbaar moeten zijn: drillrap leidt onmiddellijk en vrijwel zeker tot geweld, zoals ook te verwachten valt bij kritiek op een uitbuitende graanhandelaar tegen een opgefokte menigte voor zijn huis.

voorbeeld van een goed antwoord:

Volgens Mill mag een kritische opvatting over een uitbuitende graanhandelaar die wordt uitgesproken tegen een opgefokte menigte die zich voor het huis van de graanhandelaar heeft verzameld, worden bestraft. Als opvattingen vrijwel zeker en onmiddellijk zullen leiden tot geweld, mogen ze volgens Mill worden verboden. De context waarin een mening wordt verkondigd, is dus belangrijk. Bij drillrap worden dreigementen regelmatig ook daadwerkelijk uitgevoerd na een paar rivaliserende raps over en weer op sociale media. Dat betekent dus dat de opvattingen in drillraps tot geweld kunnen leiden en dus verboden moeten worden. Mill zou het er dus mee eens zijn dat drillnummers die aanzetten tot strafbare feiten verboden moeten worden.

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

20 maximumscore 4

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een uitleg van Rawls' onderscheid tussen de basisstructuur en vrijwillige verbanden: sommige domeinen (politiek, juridisch systeem, economie en opvoeding) vereisen gedeelde afspraken voor iedereen, terwijl vrijwillige verbanden eigen regels toelaten die van de wet afwijken 1
- een uitleg dat Rawls belang hecht aan het onderscheid tussen de basisstructuur en vrijwillige verbanden: hierdoor wordt diversiteit mogelijk 1
- een uitleg met het belang dat Rawls hecht aan het onderscheid tussen vrijwillige verbanden en de basisstructuur dat hij tegen een algeheel verbod op drillrap zou zijn: een algeheel verbod op drillrap ondermijnt de mogelijkheid van diversiteit 1
- een uitleg met het belang dat Rawls hecht aan het onderscheid tussen vrijwillige verbanden en de basisstructuur dat hij het ermee eens zou zijn dat drillnummers die aanzetten tot geweld strafbaar zouden moeten zijn: de mogelijkheid van diversiteit mag niet ten koste gaan van basale rechten zoals veiligheid 1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

voorbeeld van een goed antwoord:

- Volgens Rawls bestaat de basisstructuur van een samenleving uit politieke instituties, het juridisch systeem, de economie en de opvoeding van kinderen en van nieuwe burgers. In deze domeinen zijn gedeelde afspraken nodig die voor iedereen gelden. Niemand kan deze basisstructuur van een samenleving verlaten, terwijl er ook domeinen zijn waar je als burger vrijwillig aan kunt deelnemen. Die vrijwillige verbanden kunnen eigen regels stellen, die verder gaan dan de wetten van de basisstructuur. Wie het niet eens is met de wetten van bijvoorbeeld de volleybalclub, kan immers uit de vereniging stappen 1
- Rawls hecht belang aan dit onderscheid, omdat hierdoor volgens hem ruimte ontstaat voor diversiteit. Je kunt zelf bepalen wel of geen lid te zijn van een kerk of club met bepaalde regels die jij goed vindt 1
- Drillrap is een vrijwillig verband en je kunt van drillrap houden of er een hekel aan hebben, om uiteenlopende redenen, zoals je ook redenen kunt hebben om zelf bij een drillrapgroep te gaan of juist niet. Die verschillen moet je niet wegpoetsen door een algeheel verbod op drillrap. Dat zou diversiteit tegengaan. Juist vanwege diversiteit hecht Rawls belang aan het onderscheid tussen vrijwillige verbanden en de basisstructuur in de samenleving. Je moet volgens hem niet te veel tot de basisstructuur van de samenleving gaan rekenen omdat je dan te weinig ruimte laat voor diversiteit. Vrijwillige verbanden maken diversiteit in een samenleving mogelijk 1
- Maar hoewel er binnen vrijwillige verbanden regels kunnen gelden die afwijken van de wet, moeten ook binnen vrijwillige verbanden de basale rechten van burgers worden gegarandeerd. Diversiteit mag nooit ten koste gaan van veiligheid. Dus de strafbaarheid van aanzetten tot geweld, zoals in sommige drillnummers gebeurt, behoort tot de basisstructuur van de samenleving. Rawls zou het er dus mee eens zijn dat dergelijke drillnummers strafbaar zouden moeten zijn 1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

21 maximumscore 3

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een uitleg van de overeenkomst tussen Mills mensbeeld en Nietzsches beeld van de mens als niet-vestigd dier: beide gaan uit van autonomie/zelf je leven moeten vormgeven 1
- een uitleg van het verschil tussen de opvattingen van Mill en Nietzsche over tot bloei komen in een democratie, met Mills mensbeeld en Nietzsches beeld van de mens als niet-vestigd dier: volgens Mill is autonomie het best mogelijk in een democratie, volgens Nietzsche streeft democratie gelijkheid als ideaal na, waardoor de mens een dwergdier wordt 1
- een uitleg met tekst 2 dat de moeilijkheid die Ella-John beschrijft om tot bloei te komen, aansluit bij Mills opvatting over tot bloei komen in een democratie: zij vindt net als Mill dat je alleen tot ontwikkeling kunt komen als je meedoet en gehoord wordt 1

voorbeeld van een goed antwoord:

- Volgens Nietzsche zijn mensen niet-vestigde dieren. Hij bedoelt daarmee dat mensen hun omgeving zo moeten inrichten dat ze er kunnen leven. Ze hebben niet zoals dieren een specifiek kenmerk, zoals een vacht of snelheid, dat hen beschermt. Volgens Mill willen mensen zoveel mogelijk genot ervaren en zo weinig mogelijk pijn lijden. Door zelfstandig en autonoom te leven kan je jezelf ontplooien tot een gelukkige mens. Mill en Nietzsche gaan dus allebei uit van een autonome mens die zijn eigen leven moet vormgeven 1
- Mill denkt dat mensen het best hun autonomie kunnen ontwikkelen in een democratie waarin iedereen vrij is om zoveel mogelijk genot en zo weinig mogelijk pijn te ervaren. Maar Nietzsche denkt dat de mens als niet-vestigd dier door de nadruk op gelijkheid in een democratie juist minder autonoom wordt en steeds meer slaafs de moraal en ideeën van de kudde volgt 1
- De moeilijkheid die Ella-John beschrijft in tekst 2 over tot bloei komen als je opgroeit met achterstand en armoede, sluit aan bij Mills opvatting dat in een democratie iedereen iets van zijn leven kan maken. Ella-John zegt dat je daarvoor wel liefde en motivatie nodig hebt. Alleen als je gezien en gehoord wordt, doe je mee in een samenleving en kan je tot ontwikkeling komen. Dat is ook hoe Mill het ziet. Alleen door iedereen in een samenleving mee te laten doen, komen alle uiteenlopende belangen en opvattingen naar boven, en door daar met elkaar over te praten en daarover te discussiëren kunnen mensen met hun verstand en creativiteit tot de beste oplossingen en manieren van samenleven komen 1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

22 maximumscore 1

Een goed antwoord bevat een argumentatie met tekst 2 of drillrap past bij wat Nietzsche een Übermensch noemt: niet vertrouwen op een algemene moraal of God / het leven omarmen als strijd.

Voorbeeld van een goed antwoord:

- Ik denk niet dat je drillrap kan opvatten als een uiting van wat Nietzsche een Übermensch noemt. Die drillrappers zijn niet boos over gelijkheid, waar ze bovendien proberen te stijgen met hun muziek. Ze zijn juist boos over ongelijkheid, waarvan zij zichzelf als slachtoffer zien. ‘Ze hebben niks om voor te leven’, staat in tekst 2. Hun boze en gewelddadige muziek is een manier om duidelijk te maken dat ze juist gelijk willen zijn aan anderen bij wie niet ‘alles fout gaat in hun leven’. Dat is eerder kinderachtig dan voluit erkennen dat het leven een strijd is en ja zeggen tegen die strijd zoals Nietzsche bedoelt.

of

- Ik denk dat drillrap zeker een uiting kan zijn van wat Nietzsche een Übermensch noemt. Drillrappers omarmen het leven als strijd door die strijd niet uit de weg te gaan, maar daar in hun muziek juist uiting aan te geven. Ze gebruiken de strijd, de ‘struggle’ uit tekst 2, om hun leven creatief vorm te geven met boze en gewelddadige muziek die uitstijgt boven de standaardmuziek (die kuddes mensen lekker makkelijk in het gehoor vinden liggen).

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

23 maximumscore 2

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een argument met tekst 2 voor de reden van Schumpeter dat de afstand die burgers hebben tot politieke besluiten tot gevolg heeft dat mensen minder rationeel zijn in hun rol als burger 1
- een argument met tekst 2 tegen de reden van Schumpeter dat de afstand die burgers hebben tot politieke besluiten tot gevolg heeft dat mensen minder rationeel zijn in hun rol als burger 1

voorbeeld van een goed antwoord:

- Volgens Schumpeter worden mensen minder rationeel als burger door de afstand die ze tot politieke besluiten hebben. Ze merken namelijk dat ze geen invloed hebben op politieke besluiten en door dat gebrek aan invloed nemen burgers ook niet de tijd om zich te verdiepen. Het loont immers toch niet en dat maakt burgers minder rationeel als het om politieke besluiten gaat. Deze reden kan je terugzien in tekst 2. De rappers hebben het gevoel dat ze niet gehoord of geholpen worden met hun problemen, ze worden gediscrimineerd, krijgen geen baan, leven in een achtergestelde, eenzame situatie. Zij hebben dus geen invloed op politieke besluiten die hen zouden kunnen helpen. Daar worden ze boos van en die boosheid gebruiken ze in boze muziek die ze misschien wel nog verder in de problemen brengt. Ze zijn dus inderdaad niet rationeel bezig door het gevoel dat ze op afstand staan van politieke besluiten 1
- Maar aan de andere kant kan je ook zeggen dat Schumpeters redenering juist niet klopt en dat hij oorzaak en gevolg door elkaar haalt. Als je burgers veel meer in hun rationele waarde laat en naar ze luistert, dan hebben ze minder afstand tot politieke besluiten en loont het ook als ze zich beter in politiek verdiepen. Je kan zelfs boze rappers die zich enorm achtergesteld voelen, als rationele burgers benaderen door hun ongenoegen over hun maatschappelijke situatie serieus te nemen en hun invloed te accepteren 1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

24 maximumscore 2

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een uitleg dat Ella-Johns conclusie aansluit bij Sandels opvatting dat neutraliteit onwenselijk is: neutraliteit ondermijnt de bereidheid om je in te zetten voor de samenleving/solidariteit, en daarom moeten we blijven praten 1
- een uitleg dat Sandels opvatting over onwenselijkheid zich richt tegen het liberalisme: betekenisvol samenleven kan alleen door conflicten over het goede leven te bediscussiëren en deze opvattingen niet op te vatten als individuele keuzevrijheid 1

voorbeeld van een goed antwoord:

- Volgens Sandel is het belangrijk om in het publieke domein met elkaar te blijven praten over wat we belangrijk vinden, juist als we daar verschillende opvattingen over hebben. Achter verschillen kunnen we volgens hem namelijk mogelijk gedeelde waarden ontdekken. Je moet dus juist niet neutraal proberen te zijn, omdat dan die verschillen en mogelijke overeenkomsten onzichtbaar kunnen worden. Ella-Johns conclusie om met elkaar te blijven praten sluit hierbij aan, omdat dan de redenen waarom drillrappers zijn zoals ze zijn en doen wat ze doen, tot wederzijds respect en begrip kunnen leiden 1
- Volgens Sandel hebben mensen elkaar nodig om tot een betekenisvol leven te komen. Als je uitgaat van neutraliteit in het publieke domein, ga je niet het conflict met elkaar aan over verschillende opvattingen over het goede leven. Dat vindt Sandel onwenselijk. Dan wordt de bereidheid om je in te zetten voor de samenleving ondermijnd. Opvattingen over het goede leven worden dan een kwestie van individuele keuzevrijheid, zoals in het liberalisme 1

5 Aanleveren scores

Verwerk de scores van de alfabetisch eerste tien kandidaten per examinator in de applicatie Wolf. Cito gebruikt deze gegevens voor de analyse van de examens. Om de gegevens voor dit doel met Cito uit te wisselen dient u ze uiterlijk op 25 mei te accorderen.

Ook na 25 mei kunt u nog tot en met 13 juni gegevens voor Cito accorderen. Deze gegevens worden niet meer meegenomen in de hierboven genoemde analyses, maar worden wel meegenomen bij het genereren van de groepsrapportage.

Na accordering voor Cito kunt u in Wolf de gegevens nog wijzigen om ze vervolgens vrij te geven voor het overleg met de externe corrector. Deze optie is relevant als u Wolf ook gebruikt voor uitwisseling van de gegevens met de externe corrector.

tweede tijdvak

Ook in het tweede tijdvak wordt de normering mede gebaseerd op door kandidaten behaalde scores. Wissel te zijner tijd ook voor al uw tweede-tijdvak-kandidaten de scores uit met Cito via Wolf. Dit geldt **niet** voor de aangewezen vakken.

6 Bronvermeldingen

tekst 1	Krznaric, De Goede Voorouder, 2021
afbeelding	https://www.forbes.com/sites/willburns/2018/09/04/with-new-kaepernick-ad-what-does-nike-believe-in/